

KAAP HOORN JOURNAAL

Stichting Nederlandse Kaap Hoorn-vaarders

website: www.kaaphoornvaarders.nl • e-mail: info@kaaphoornvaarders.nl

nr. 2
juli 2004
ISSN 1572-7769

Een bloeiende Stichting

Gelukkig groeit het aantal begunstigers op de langere termijn gezien nog gesta-dig. Ook dit jaar mochten we weer een aantal nieuwe donateurs begroeten. Maar daar stond wel een aantal begunstigers die afhaken tegen-over. Daar komt bij dat ons bestand 'vergrijs't en dat leidt dan weer tot bedankjes van vooral oudere donateurs. Dat baart ons zorgen.

Het bestuur doet daarom een beroep op u om onze Stichting onder de aandacht van uw omge-ving te brengen en nieuwe donateurs te werven. Op die manier kunnen we doorgaan met onze acti-viteiten en het uitgeven van onze jaarboekjes.

Dit jaar hebben wij voor het eerst een tweede lezing georganiseerd in mei. De Februarilezing in het Nederlands Scheepvaartmuseum was weer snel uitverkocht en, ondanks dat wij deze maal van de directie van het museum extra stoelen mochten bijplaatsen, moesten wij toch een tiental mensen teleurstellen. De tweede lezing vond plaats in het

MSR (Maritime Simulation Rotterdam). Hier was meer ruimte.

Bijzonder trots zijn we op onze tiende jaarpubli-catie, waarin deze keer een zeemanschapelijk aspect behandeld wordt: Hoe manoeuvreerde men in een tijd zonder hulpmotoren en sleepboten.

De voorzitter van de collectie- en documentatie-commissie Humphrey Hazelhoff Roelfzema heeft, na een veeljarig onderzoek in 19e eeuwse journa-len en memoires een unieke verhandeling samen-gesteld. Het is tekenend dat de Enkhuizer Zee-vaartschool al 100 exemplaren heeft besteld ten behoeve van haar cursisten.

Ik wil mijn grote waardering uitspreken voor de leden van collectie- en documentatiecommissie die de uitgave van dit boekje mede mogelijk hebben gemaakt. Met name wil ik noemen Willem van Rooij, Louis Horneman, Jaap Molenaar, Jan Klootwijk en Ron van den Bos.

Drs. Ronald J. de Jong, voorzitter

Veel belangstelling voor Februari- en Meilezing

De Februarilezing vond plaats voor een uitverkochte zaal in het Nederlands Scheepvaartmuseum. Aafke Steenhuis behan-delde o.m. de oorsprong van de salpeter, de pro-ductie ervan en de logistiek van het vervoer naar Iquique. Humphrey Hazelhoff Roelfzema had een boeiend verhaal over de salpeterreizen met de 'Pommern' van Chili naar Delfzijl met tal van voor velen onbekende gegevens.

Voor een uitverkocht huis hielden Aafke Steenhuis en Humphrey Hazelhoff-Roelfzema hun voordrachten over de salpeterreizen van Chili naar Delfzijl en wat daar, manoeuvrerend, bij te kijk kwam.

Voor de eerste maal organiseerden we een tweede lezing in het MSR in Rotterdam. Deze was helaas niet zo druk bezocht als de lezing in Amsterdam. Misschien was ook de datum niet zo goed geko-zen. Deze viel samen met andere maritieme activi-teiten, wat een aantal mensen deed afhaken. De-genen die wel gekomen zijn hebben een prachtige dag gehad. Beide spre-kers over het onderwerp: 'Manoevreren vroeger en nu', Humphrey Ha-zelhoff Roelfzema en ka-pitein Witvliet, hielden een boeiend betoog. De grote sensatie kwam aan het eind van de middag. Toen kon men 'virtueel' met een passagiersschip van de Holland Amerika Lijn Kaapstad in Zuid-Afrika binnenvaren. Voor velen een unieke erva-ring en zo levensecht dat men soms vergat dat het slechts geprojecteerde vi-deobeelden waren.

Kor Witvliet, oud-gezagvoerder en instructeur van "Maritime Simulation Rotterdam" tijdens zijn lezing op 15 mei.

Internationale Contacten

Hoewel de 'Amicale' in 2003 formeel is opgeheven heeft dit niet het einde van de Secties in de verschillende landen betekend. De meeste secties hebben zichzelf omgevormd tot stichtingen of verenigingen.

Ronald de Jong ontvangt uit handen van de heer Jacques Rey, president van de 'Association des Cap-Horniers de Plaisance' het erelidmaatschap van deze vereniging.

Onder de bezielende leiding van de voorzitter admiraal Roberto Benavente van de 'Chilean Brotherhood of Cape Horners' wordt een bestand bijgehouden van de besturen van alle nog bestaande verenigingen. Mutaties in het bestuur worden aan hem gemeld en zo kunnen we, zij het op een lossere manier, de internationale contacten onderhouden.

In maart mochten wij in de Oudheidkamer twee vertegenwoordigers van 'Association des Cap Horniers de Plaisance' uit Frankrijk ontvangen, de voorzitter Jacques Rey en het bestuurslid Christian Laurent met hun echtgenotes. De 'Association des Cap Horniers de Plaisance' is opgericht in 1996 en is een Franse vereniging van zeezeilers, die de ervaring van de ronding van Kaap Hoorn delen. Ze hechten waarde aan contacten met de voormalige secties van de Amicale en hebben daarom een bezoek aan Hoorn gebracht. Zij willen in de toekomst ook weer een internationale bijeenkomst organiseren en gaan daarom op bezoek in de verschillende landen om de mogelijkheid hiertoe te onderzoeken. Onze voorzitter is in ieder geval ingelijfd als erelid van de Association des Cap Horniers de Plaisance.

Zoeken naar Hoorns wrak in Argentijnse modder

De kans is groot dat ergens in de modderbanken van de Argentijnse rivier Deseado het wrak ligt van het Nederlandse schip 'Hoorn' dat daar in 1615 verging. Die wetenschap prikkelt maritieme archeologen in Argentinië en Nederland. Er is een stichting opgericht om het wrak terug te vinden.

Martin Menger, redacteur Noordhollands Dagblad, bericht.

De nu opgerichte stichting heet 'Zoektocht naar de Hoorn' en is in Nederland opgericht om de Argentijnse vakkbroeders aan geld te helpen. Conservator Carel de Jong van het West-Fries Museum in Hoorn is een van de bestuursleden. 'Er ligt hier een geweldige kans om iets van deze bijzondere tocht boven water te krijgen. Letterlijk, want als alles meezit vinden we nog resten van dit schip'.

Onderwaterarcheoloog Martijn Manders van het Rijksinstituut Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in Amersfoort kwam samen met collega René Rentinck de zaak op het spoor. Zij werden benaderd door de Argentijnen Damián Vainstub en Cristian Murray. Dezen hebben in dezelfde riviermonding vorig jaar een Engels scheepswrak blootgelegd en uit de boeken was bekend dat hier ook ergens de 'Hoorn' moet zijn gestrand. Of er van Nederlandse kant interesse was om mee te doen. En die was er!

In het West-Fries Museum wordt bij wijze van spreken al gedroomd over een expositie over de opgraving en de mogelijke vondsten. 'Stel je eens voor dat we echt iets van de spiegel van dit vroegere jacht terugvinden', stelt De Jong. 'Want uit oogpunt van de scheepsbouw kan deze vondst van groot belang zijn. Het was een jacht, een kleiner schip, bedoeld

om als bijboot van Schouten en Le Maire de kustwateren te verkennen'.

Toen de Argentijnen twee jaar geleden het Engelse scheepswrak ontdekten, kwamen er mensen uit de buurt met eigen vondsten die ze een paar kilometer verderop hadden gedaan. Dat waren baardmankruiken, scherven van vroeg 17e eeuws aardewerk. Dat hadden alleen Nederlandse schepen aan boord: dit moet dus ook wel van de 'Hoorn' zijn...

Het nabij gelegen plaatsje Porto Deseado telt amper tienduizend zielen en in dit deel van Patagonië –ver op het zuidelijk halfrond– is het doorgaans koud. Omdat de winter voor de deur staat moet er snel worden begonnen met de zoektocht.

De stichting heeft van twee kanten geld gekregen om de eerste onderzoeken te laten doen. De Lions Club in Hoorn is met succes aangezocht en een andere bijdrage komt van de Nederlandse ambassade in Argentinië.

Als in de komende maanden blijkt dat er echt een vindplaats is en dat een opgraving de moeite loont, dan kunnen over een half jaar verder gegaan. Dan pas staan er ook andere instituten klaar om de opgraving te financieren.

Martin Menger

Naschrift

Bij de presentatie van onze jaarlijkse uitgave op 18 juni jl. was het bestuur van de stichting aanwezig. Toen is afgesproken dat voorzitter van onze documentatiecommissie, Humphrey Hazelhoff Roelfzema, de Stichting Nederlandse Kaap Hoornvaarders bij de nieuw opgericht stichting zal vertegenwoordigen. Van de eventuele resultaten van het onderzoek houden wij u op de hoogte.

De ontdekking van 'Kaap Hoorn' - 1

In de in 2002 verschenen bundel 'Hoorn en de Zee' verscheen van de hand van Humphrey Hazelhoff Roelfzema een beschouwing over de ontdekking van Kaap Hoorn. In een aantal afleveringen zullen we zijn verhaal in het Kaap Hoorn Journaal publiceren.

HET GROTE ZUIDLAND

Uit de klassieke oudheid stamt het 16e eeuwse geloof in een grote landmassa in het zuiden, Terra Australis. Men veronderstelde dat dit continent daar lag voor de logische orde en het evenwicht van de aardbol. De ontdekking van Straat Magelaen in 1520 scheen die Zuidland-theorie te bevestigen. Het bergachtige Vuurland dat men aan bakboord passeerde, gaf de indruk deel uit te maken van een werelddeel. De straat was moeilijk te bevaren en na de ontdekking werd het gebied een halve eeuw nauwelijks meer bezocht. Daarentegen bouwden de Spanjaarden aan de westkust van Midden-Amerika schepen om de Grote Oceaan te verkennen, in het bijzonder het gebied bezuiden de evenaar. Zij zochten een daar volgens Incalegenden liggend Goudland. Mogelijk was dat hetzelfde als het bijbelse Ophir waar koning Salomon zijn schatten vandaan had. Naar deze rijke vorst noemden de ontdekkers dan ook de hoge Salomons-eilanden, die zij aanvankelijk voor vasteland aanzagen. Op een latere reis in 1605 bereikte de zeevaarder Pedro Fernandez de Quiros verder naar het zuiden zeilend de eilanden die nu de Nieuwe Hebriden heten. Ook hij zag ze aan voor een deel van het Zuidland en gaf deze regio de naam Australia del Espirito Santo. Verder onderzoek was toen niet mogelijk. Door storm verdreven, door ziekte verzwakt en met een bemanning die niet verder wilde, was hij gedwongen naar het noordelijk halfrond te zeilen om op 35° noorderbreedte de westelijke winden op te zoeken en daarmee naar Amerika terug te keren. Maar het door hem bezochte gebied verscheen als een stuk van Terra Australis op de kaart.

In hetzelfde jaar verkende het VOC-jacht Duyfken ten zuiden van Nieuw-Guinea land waarvan wij nu weten dat het tot het tegenwoordige Australische schiereiland York behoort. Destijds dacht men dat de drie waargenomen kusten van Vuurland, Espirito Santo en Noord-Australië verbonden waren en tot het Grote Zuideiland behoorden. Daarin projecteerden cartografen vervolgens verschillende door

Marco Polo in de 13e eeuw beschreven vorstendommen die in de 16e eeuw door de Portugezen in Zuidoost-Azië werden aangetroffen. Die rijke en schone gewesten zouden dan wel ergens ver in het zuiden liggen. Zo werd de mythe van Terra Australis niet alleen in stand gehouden, maar zelfs versterkt.

ISAËC LE MAIRE

Isaac le Maire kwam uit de Zuidelijke Nederlanden en werd, naar men aanneemt, in Antwerpen opgeleid tot koopman. Nadat die stad door de Spaanse landvoogd, de hertog van Parma, in 1585 was bezet, koos hij domicilie in Amsterdam en deed spoedig goede zaken, vooral door de handel met landen rond de Middellandse Zee en met Rusland. Bij de oprichting van de VOC in 1602 werd Le Maire een van de bewindhebbers in de Kamer Amsterdam. Na een ernstig geschil over zijn aandeel bij de eindafrekening van de eerste door deze maatschappij georganiseerde reis, was hij gedwongen ontslag te nemen. Sindsdien bestreed Le Maire de Compagnie, in het bijzonder haar monopoliepositie. Het door de Staten-Generaal verleende octrooi gaf de VOC (voor Nederland en voor twintig jaar) het alleenrecht tot de koopvaart ten oosten van Kaap de Goede Hoop en door Straat Magelaen. Dat waren de routes die al door de voor-compagnieën waren bevaren. Zou Le Maire een andere weg vinden, dan kon hij een soortgelijk alleenrecht opeisen. Een door hem in 1609 geïnitieerde poging de Grote Oceaan via de noord-oostelijke doorvaart te bereiken mislukte. Door baisspeculaties met VOC-aandelen beschadigde hij niet alleen de Compagnie, maar ook zijn aanzien in de Amsterdamse koopmans- en regentenkring. In 1611 ging Le Maire in Egmond a/d Hoef wonen, waarschijnlijk om zich aan zijn grondbezit in Noord-Holland te wijden. Maar de drang de beschermde positie van Oost-Indische Compagnie aan te tasten bleef hem beheersen. Zijn aandacht richtte zich nu niet meer op het hoge noorden maar op het verre zuiden. Uit de beschrijvingen van Straat Magelaen en van de natuurlijke gesteldheid van Vuurland met zijn vele diepe inhammen en zeearmen, kwam hij tot de overtuiging dat er heel goed nog een zuidelijkere zeestraat tussen beide oceanen kon bestaan.

(wordt vervolgd)

Het boek 'Hoorn en de Zee' is een uitgave van de Publicatiestichting Bas Baltus, Postbus 2227, 1620 EE Hoorn

Octant is verrijking voor de kamer

De toch al rijke collectie in onze oudheidkamer is onlangs aangevuld met een bijzonder fraai octant, in bruikleen gegeven door Koen Suyk.

Het gaat om een ebbenhouten octant uit ongeveer 1820 met een schaal van ivoor en draaibare gedeelten van koper. Het octant is geheel intact en compleet met drie filters en twee spiegels. De lengte is 30 cm. Wij zijn de heer Suyk bijzonder dankbaar voor dit bruikleen.

De gedenksteen gerestaureerd

In de zomer van 1963 vond het Congres van de Amicale plaats in Hoorn. Daarbij werd aan de gemeente Hoorn een gedenksteen aangeboden, ter herinnering aan de ontdekking in 1616 van Kaap Hoorn door Jacob le Maire en Willem Schouten met het schip 'Eendracht'. Deze gedenksteen kreeg een ereplaats in het oude stadhuis, waar ook de Nederlandse Vereniging van Kaap Hoorn-vaarders placht te vergaderen.

De gerestaureerde gedenksteen werd op 18 juni door de voorzitter, wethouder Helling van Hoorn en de heer De Graaf feestelijk onthuld.

Toen het gemeentebestuur naar zijn nieuwe locatie aan de Nieuwe Steen verhuisde, eind jaren zeventig, ging de gedenksteen naar de Noorderkerk. In de Noorderkerk was tijdens het congres in 1963 een oecumenische herdenkingsdienst voor alle in de laatste drie jaar overleden Kaap Hoorn-vaarders gehouden.

Tijdens de VOC-manifestatie in 2002 in de Noorderkerk, waar wij als Stichting Nederlandse Kaap Hoorn-vaarders ook vertegenwoordigd waren, hoorden wij iemand vragen wat dat voor steen was en wat er op stond. Dat was niet meer te lezen, want er bleken diverse letters van de steen te zijn gevallen.

Het bestuur heeft daarom het initiatief genomen om de gedenksteen te laten restaureren. Toen bleek ook dat de steen er aanmerkelijk slechter aan toe was dan het blote oog deed vermoeden. De kosten van restauratie zouden navenant stijgen. Wij zijn daarom bijzonder verheugd dat door gezamenlijke financiële inspanning van de gemeente Hoorn, de Stichting Kerkmeijer-de Regt en onze Stichting de restauratie van de gedenksteen mogelijk is geworden. Op 18 juni jl. werd de gerestaureerde steen door wethouder Helling van de gemeente Hoorn en de heer De Graaf, secretaris van de Kerkmeijer-de Regtstichting onthuld.

Sociëteitsbijeenkomsten wachtlopers

Traditiegetrouw zijn er weer, voorafgaand aan de seizoensopenstelling, in de Regentenkamer drie sociëteitsbijeenkomsten voor onze wachtlopers gehouden.

De trits werd op 21 januari geopend door Piet van

Gameren met een voordracht over de 'Geschiedenis van het octant in de 18e eeuw in onze Republiek'. Op 18 februari vertelde Dick Moolhuizen over het 'Utrechts Statenjacht' en tenslotte presenteerde Dick Griffioen een verhandeling over de 'Organisatie van de KNRM' die besloten werd met de vertoning van een film over een moeizame reddingsactie.

Gelet op de getoonde belangstelling mag geconcludeerd worden dat deze bijeenkomsten, die altijd besloten worden met een lunch in een plaatselijk restaurant, in een behoefte voorzien.

Nieuwe begunstigers

Vanaf 1 dec. '03 tot 1 juli '04 mochten wij de volgende nieuwe begunstigers begroeten:

J. Geijteman, Wijdenes; H.J. van Oosterom, Emmen; IJmuiden Zee- en Havenmuseum 'De Visserijschool', IJmuiden; H. Zimmermann, Epe; J.H.J. van Doorn, Amsterdam; A.W. Valk, Harlingen; G. van der Heijden, Egmond aan Zee, G. Weltevreden, Amsterdam; M. van der Horst, Amsterdam; Kaap Hoorn accountants & adviseurs, Hoorn; H.J.L. Alles, Dordrecht; D. Winder, Hoofddorp en M.J. Hooendoorn, Werkendam, Prof. F. Gaastra, Leiden.

Daar staat tegenover dat rond de jaarwisseling helaas zestien begunstigers hebben opgezegd.

Op 31 januari 2004 overleed in Amsterdam onze begunstiger mevrouw **Emmy Heukensfeldt Jansen**. Zij is vele jaren lid geweest, eerst van de Vereniging Nederlandse Kaap Hoorn-vaarders, en later (als begunstiger) van de huidige Stichting. Zij was een goede bekende van de stichter van de Vereniging, Arie C. Metzelaar (auteur van het boek *Europa Ahoy*) en diens zoon G. Metzelaar. Mevrouw Heukensfeldt Jansen was - financieel - behulpzaam bij de restauratie van de laatste vlag van de 'Europa', voordat het schip aan de Noren werd verkocht. Die vlag hangt zoals bekend nog steeds in de Regentenkamer in Hoorn.

Moge zij rusten in vrede.

NIEUW BESTUURLID

In de bestuursvergadering van 8 juni jl. is de heer Douwe Keizer benoemd tot 5e bestuurslid. Het is de bedoeling dat hij te zijner tijd Humphrey Hazelhoff Roelfzema zal opvolgen als voorzitter van de documentatie- en collectiecommissie. Het bestuur heet hem van harte welkom.

STICHTING NEDERLANDSE KAAP HOORN-VAARDERS

Bezoekadres

Achterom 17, Hoorn (Oudheidkamer), tel. 0229 215 964

De Oudheidkamer is geopend van 1 april t/m 30 september op woensdag van 11.00 tot 16.00 uur; van 1 juli t/m 31 augustus ook op zondag van 13.00 tot 16.00 uur. Daarnaast voor groepen alleen op afspraak.

Secretariaat

Postbus 1016, 1620 KA Hoorn

Bestuur: R.J. de Jong (voorzitter) tel. 072 5118590

G. van der Meer (secretaris) tel. 0229 245443

Ph. Sollman (penningmeester) tel. 0229 230028

K. van Louvezijn (alg. zaken) tel. 0229 246960

D.P. Keizer (collectiecommissie) tel. 020 4194250

E-mail: info@kaaphoornvaarders.nl

Website: www.kaaphoornvaarders.nl

